

JEZICI I JEZIČNO PLANIRANJE

O nekim smjernicama u učenju stranih jezika u Australiji

Stručni članak. Primljen 29. 10. 1996.
UDK 372.88.014.542:800.73(94)(091)

U članku je riječ o promjenama koje su utjecale na razvoj jezičnog obrazovanja u Australiji tijekom proteklih 140 godina. Daje se kratak pregled bitnijih pomaka u programima učenja stranih jezika u tom razdoblju i navode se razlozi koji su ih uvjetovali. Također se raspravlja o suvremenim tokovima u jezičnom podučavanju i o problemima vezanima za tu problematiku.

UVOD

Ove se godine obilježava 140. obljetnica uvođenja stranih jezika na sveučilišta diljem Australije. Ovogodišnji brojevi australskoga jezičnog tromjesečnog časopisa »Australian Language Matters« posvećeni su tom događaju.

O učenju i planiranju nastave stranih jezika u Australiji mnogo se govori i još više piše. Ugledni australski jezikoslovci misle da se poučavanje stranih jezika njeguje uglavnom radi zadovoljenja četiriju vrlo važnih društvenih potreba.

Prvo, elitno obrazovanje oduvijek je podupiralo učenje klasičnih jezika. Zatim, strani jezici su također imali i »kanalizirajuću« funkciju na pojedinim sveučilištima pri odabiru studenata za određene studijske programe.

Drugo, učenje modernih jezika, poput francuskoga, talijanskoga i njemačkoga, velik je izazov za izbirljive australske literarne krugove čija se bogata mašta napajala u Europi.

Treće, da bi se udovoljilo zahtjevima multikulturalizma, izrađivali su se programi učenja stranih jezika zajednice i programi za dvojezičnu nastavu. Ako klasični jezici služe isključivo za čitanje starih, povijesnih tekstova, a moderni jezici za uspješniju komunikaciju s pripradnicima drugih naroda, jezici zajednice namijenjeni su učenicima kojima su šire obrazovanje, društvene i obiteljske veze isključivo dvojezične. Takva orijentacija sadrži također vrlo snažnu dimenziju društvene jednakosti jer se vjeruje da vještina ovladavanja engleskim jezikom dvojezične djece počiva na čvrstoj intelektualnoj osnovi na materinskom jeziku.

Četvrto, internacionalizacija australske ekonomije uvelike je ubrzala učenje azijskih jezika kao jezika koji imaju iznimnu gospodarsku i geopolitičku važnost za australsko društvo.

Sve te teme daju širu društvenu dimenziju jezičnom obrazovanju. Svaka od njih jednako je važna u jedinstvenome australskom razvoju. Intelektualna ozbiljnost, istaknuti svjetsko-europski jezici, domaća višejezičnost (u Australiji se govori oko 100 različitih jezika) i širi azijski regionalni kontekst oblikuju nastavne planove učenja stranih jezika u Australiji, a i dalje će s punim pravom na njih utjecati.

KRATKI PREGLED POVIJESTI JEZIČNE NASTAVE

Pišući o povijesti nastave stranih jezika u Australiji, jezični pedagozi upozoravaju da se problematiki nastave stranih jezika i nije pridavalo toliko pozornosti koliko je to bilo uobičajeno u ostalim zemljama anglosaksonskoga govornog područja, primjerice u Velikoj Britaniji, Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi. Razlog tome djelomično je i u samome geografskom položaju Australije koju mnogi nazivaju zemljom »down under« (dolje ispod). Na tu sintagmu obično se nadovezuje i riječ »out« (izvan) koja opet asocira na davna vremena naseljavanja Australije britanskim zatvorenicima koje su brodovima transportirali »out to Australia«. To je bila najteža kazna koju je pojedinac mogao zamisliti — protjerivanje iz samog srca matice zemlje i upućivanje u daleke prekoceanske kolonije.

Zanimljivo li te negativne konotacije fraza »down under« i »out«, ne možemo a da ne ustvrdimo kako je metodika nastave stranih jezika uvelike ovisila o samom razvoju znanosti o jeziku. Svi vrlo dobro znamo da postoji tijesna korelacija između razvoja znanosti o jeziku i metodike jezične nastave. Tako su dvije glavne teorije u znanosti o jeziku, strukturalizam i transformacijsko-generativna teorija, svoje mjesto našle u stvaranju nastavnih metoda stranih jezika u Australiji. Dakako, osim lingvistike na područje stranih jezika također su znatno utjecale znanstvene discipline psihologija i sociologija.

Prve katedre za proučavanje modernih jezika — katedra za francuski i njemački jezik — osnovane su na Sveučilištu u Sydneyju 1853. godine. To su bile jedine katedre za studij modernih jezika sve do 1918. godine kada se uvodi studij orijentalnih jezika s naglaskom na japanski jezik. Katedra za talijanski jezik osniva se tijekom 1930. godine, a svi ostali jezici počinju se predavati na sveučilištima diljem Australije nakon Drugoga svjetskog rata.

Svi ti jezici koji se danas nude za pouku na australskim sveučilištima svrstavaju se uglavnom u tri skupine.

U prvoj su skupini jezici s visokom upisnom kvotom (europski jezici): francuski, talijanski, njemački, španjolski i novogrčki, zatim (azijski jezici) japanski, kineski i indonezijski.

U drugoj su skupini jezici sa srednjom upisnom kvotom (klasični jezici): latinski i starogrčki te (moderni jezici) ruski, vijetnamski, arapski, hebrejski i korejski.

U trećoj su skupini jezici s niskom upisnom kvotom (južnoslavenski jezici): hrvatski, makedonski, poljski, slovenski, srpski, ukrajinski, i naposljetku švedski, portugalski, turski, sanskrtski itd.

Metode učenja stranih jezika koje su se stoljećima primjenjivale u Europi nisu se mnogo mijenjale u Australiji. Obuhvaćale su uglavnom učenje izoliranih riječi i gramatičkih paradigama i prijevode s materinskoga (engleskoga) na strani jezik i obratno. Najprije su se primjenjivale u učenju klasičnih jezika (grčkoga i latinskoga), a poslije i u učenju tzv. živih jezika. Međutim, kako se početkom stoljeća naglo razvijaju promet i trgovina, što unosi velike promjene u način života ljudi, ta novonastala situacija postavlja i nove zahtjeve glede same pouke stranih jezika. Komunikacija s ljudima koji govore drugim jezikom postaje svrha te pouke. Znanje stranih jezika sve je potrebnije širem krugu ljudi zbog sve tješnjih gospodarskih, političkih i kulturnih veza među narodima različitih zemalja. Kao nužna posljedica svih tih promjena pojavljuju se nove ideje o nastavi stranih jezika. Nastaje pokret koji je u povijesti nastave poznat kao izravna metoda. Govorni jezik postaje temelj jezične nastave, a gramatika se uči induktivno, a ne uz pomoć paradigama. Krajnji je cilj nastave uvođenje učenika u kulturni i intelektualni život strane zemlje temeljitom i pravilno fundiranom lingvističkom izobrazbom. Najveća se pozornost pridaje pravilnom izgovoru.

U nastavi stranih jezika preporučuje se upotreba gramofona. Izravna metoda suvereno je vladala u nastavi stranih jezika u Australiji sve do kraja Drugoga svjetskog rata.

Pedesete godine obilježene su snažnim utjecajem psihologije kao posebne znanosti na metodiku nastave stranih jezika. Elementi psiholingvistike sve su prisutniji u procesu učenja stranih jezika i nužno postaju sastavnim dijelom svakog modela za učenje stranih jezika.

Strukturalističke metode stvorene pod utjecajem stavova ranih behaviorista uvelike su utjecale na tehnike rada u nastavi stranih jezika. To najviše dolazi do izražaja u vježbama struktura u kojima prevladava »drill«. Terminologija u takvim vježbama je behavioristička — stimulus (S), response (R). Tako se većina vježbi za fonolaboratorij u to vrijeme temeljila na S — R sustavu. Metode proizišle iz deskriptivnog strukturalizma dijelile su se prema medijima koji su se upotrebljavali na audiovizualne i audiolingvalne. Obilježje je svake audiovizualne metode da se jezik predoči učenicima pomoću određene vizualne građe koja je u svezi s pažljivo pripremljenim i gradiranim segmentima nastavnog materijala. Slikom se objašnjava značenje i usmjeruje učenikovu pozornost na određenu situaciju, a glas izvornoga govornika na magnetofonskoj vrpici ili gramofonskoj ploči izgovora i intonira pravilno oblikovane rečenice. AV metode imale su važnu ulogu u nastavi stranih jezika šezdesetih godina u Australiji.

Chomsky je na nastavu stranih jezika — kao svuda u svijetu, pa i u Australiji — utjecao neizravno. Najbitnije što je Chomsky učinio za nastavu stranih jezika jest to što ju je skrenuo s biheviorizma i što je utvrdio da je jezik kreativan. On je upozorio na činjenicu da jezik nije struktura navika, već vrsta kreativne kategorije i da se temelji na apstraktnim formalnim načelima i vrlo složenim operacijama. Prema tome, nastavni program učenja stranih jezika treba omogućiti uporabu svih kreativnih načela koje ljudska bića donose u proces učenja jezika.

Kasnijih sedamdesetih godina u metodici nastave stranih jezika prevladava pojmovno-funkcionalni pristup. Cilj tog pristupa jest komunikativna kompetencija učenika. Da bi učenik postao komunikativno kompetentan, tj. da bi se mogao služiti stranim jezikom u stvarnim životnim situacijama, on osim gramatičkih pravila mora poznavati i pravila komunikacije u najraznovrsnijim životnim situacijama. Jedan od prijeko potrebnih pratilaca funkcionalnog pristupa jesu autentični jezični materijali, s tim u svezi i šira uporaba videokaseta koja ih kontekstualizira.

U posljednjih desetak godina prevladavajući obrazac u nastavi stranih jezika jest komunikacijski pristup. Premda je manje znanstven s obzirom na pokrete koji su mu prethodili, pokazalo se da je dovoljno prilagodljiv da udomi sve brojne i djelotvorne učinke prijašnjih reformi u učenju stranih jezika. U središtu metodoloških novina tog pristupa su značenje, sociokulturni jezični kontekst, učinkovita interakcija u formalnom i neformalnom okolišu, te osobne učenikove potrebe. Iako u današnje vrijeme izabran kao jedino stručno ispravan pristup, komunikacijski pristup u svojoj biti zapravo ujedinjuje nekoliko znatno različitih pristupa, od blago preinačene gramatičko-prijevodne metode do potpuno novih didaktičkih postupaka kao što su dramatizacija, simulacija, improvizacija/igra po ulogama te samoodmjereno i individualizirano učenje. Pravilnim doziranjem formalnih i leksičkih vježbi pismenoga i usmenog izraza, boljim odnosom između funkcionalne i pragmatičke uporabe jezika, većom fleksibilnošću nastavnika stranih jezika na pojedinim australskim sveučilištima, njihovom otvorenosti prema novim multimedijским tehnologijama (satelitska televizija, Internet) omogućit će se da se doista ostvare rezultati kakve i sam naziv tog pristupa nosi. Također, neposrednim i istodobnim kontaktom s civilizacijom naroda jezika cilja, omogućit će se učenicima da bezbolno savladaju ograničenja vremena i prostora, što je velika prednost zemlje kao što je Australija koja se nalazi »dolje ispod«.

U raspravama o jezicima i jezičnom planiranju prisutna je činjenica da se neka australska sveučilišta nikako ne mogu nagoditi koje mjesto u nastavnim planovima stranih jezika treba dati formalnoj gramatici. Posve je razumljivo da se jezični pedagozi koji se zalažu za komunikacijski pristup opiru uvrštavanju normativne gramatike u svoje nastavne planove, ne uključivši u njih čak ni deskriptivnu gramatiku — zahtjevno intelektualno istraživanje najvažnijih oblika lingvističkog sustava jezika cilja — kao vrlo važnog sastavnog dijela stranog jezika. Gramatika ne može ostati prešutnim predmetom u procesu učenja stranih jezika u kasnijim godinama studija.

Također, pojedina se sveučilišta ne mogu sporazumjeti o tome kako učeniku osvijestiti stalnost interakcije jezik — književnost — kultura, a pritom, naravno, nije nevažno da se upravo u književnosti prelamaju stvaralačka djelatnost jezika i »slika svijeta« onoga što obuhvaća širok pojam kulture. Književni tekstovi na funkcionalnoj razini prikladan su materijal za obogaćivanje leksika i gramatičkih struktura. Na još višoj razini, razumijevanjem jedne strane književnosti proširio bi se učenikov iskustveni i spoznajni horizont i oni bi se od jezičnog iskustva približili iskustvu svijeta.

ZAKLJUČAK

Australski multikulturalizam, azijski kontekst i europske institucije i dalje će oblikovati jezičnu poduku i ujedno jamčiti da će jezici i dalje ostati presudni u obrazovanju. Svjetsko-europski jezici (španjolski, francuski, talijanski, njemački i ruski) opravdavaju svoju prisutnost poradi svojega globalnog značenja i srodnih kultura, a i zato što se u Australiji mogu uspješno podučavati.

Jezici zajednice živa su i snažna raznolikost u koju će Australci uvijek biti uronjeni i koji su prvobitni pojmovni alat desecima tisuća mladih Australaca. Azijski jezici zahtijevaju središnju pozornost zbog njihova zanemarivanja u prošlosti te zbog sadašnjih i budućih gospodarskih, strateških i kulturnih veza.

I na kraju, ne može se očekivati iznimno velik uspjeh u kreiranju novih i učinkovitijih jezičnih programa ako jezični stručnjaci i svi oni koji su odgovorni za jezično planiranje ne pokažu za to malo više sluha i razumijevanja. Da bi australska jezična politika bila djelotvornija, potrebno je dopuniti jezično planiranje na nacionalnoj razini s jezičnim planiranjem na institucionalnoj razini. U ovlasti je australskih sveučilišta i njihovo pravo da raspravljaju o moralnoj, znanstvenoj i gospodarskoj opravdanosti jezične politike i njezinog planiranja.

LITERATURA

- Baldauf, R.B. (1996). »LOTE in Australian Universities«. *Australian Language Matters*, vol. 4, br. 1.
- Barko, I. (1996). »A history of language education in universities«. *Australian Language Matters*, vol. 4, br. 1 i 2.
- Lo-Bianco, J. (1996). »Communicating with the world«. *Australian Language Matters*, vol. 4, br. 2.
- Muhlhauser, P. (1996). »The value of low candidature languages at the university level«. *Australian Language Matters*, vol. 4, br. 1.
- Sussex, R. (1996). »'Down' but not 'out'«. *Australian Language Matters*, vol. 4, br. 1.

LANGUAGES AND LANGUAGE PLANNING

Summary

The article surveys the ways in which language education has changed in Australian universities over the past 140 years. It outlines the major shifts in the types of foreign language programs from 1850s to 1990s and discusses why those changes might have occurred at their particular time in history. It speaks about some of the current trends in the language teaching and their problems. The article concludes that for Australia's national policy on languages to become effective, planning at the national level needs to be complemented by planning at the institutional level. Universities are well positioned to debate the moral, scientific and economic arguments in language matters.